

Amikor Szlovákia mai fővárosban, Pozsonyban — magyar apa és német származású édesanya gyermekeként — 1915-ben megszületett, népek találkozó- és ütközőpontja volt ez a város. Angyal Endre származása tehát már eleve eldőntötte több nép irodalom- és művelődéstörténetére kiterjedő érdeklődését. Horváth János tanítványaként végezte a pesti egyetemet, de megadatott neki az a nemzedéke csekély számú tagjára jellemző szerencse is, hogy mindazt, amit Budapesten tanult, Münchenben és Firenzében egészítse ki. Közép- és Kelet-Európa légből kapott „megérzése” mellé tehát olyan egyetemesen európaibb, szélesebb látókörre is szert tehetett, amely irodalomtudományunk egyik legtájékozottabb, legsokoldalúbb művelőjévé tette.

Egyetemi tanulmányainak ideje és helye arra is befolyással volt, hogy kezdő korában elsősorban a szellemtörténeti módszertől kapjon inspirációt, de Horváth Jánosnak ezzel az iránnyal szemben alkalmazott józan kritikája, az itáliai légből kapott magába, ellensúlyozta a „Geistesgeschichte” egyoldalúságát. Ráadásul az a típusú kutató volt, aki mindent elolvasott, ami a keze ügyébe került, mindenkinek az álláspontját a magáévá tette, aki megnyerte a rokonszenvét; — hallatlan szorgalmával olyan *szintézis* alapjait hordozta magában, amely nemcsak a magyar, nemcsak szomszédaink, hanem szinte egész Európa barokk képére hatással lehetett volna.

Imponálóan gazdag, kisebb cikkeivel együtt több száz tételt magába foglaló munkásságával miért nem sikerült megvalósítania ezt az összefoglalást?

Kezdetben, doktori disszertációjában (*Theatrum Mundi*, 1938), majd az ezt követő kisebb-nagyobb cikkekben elsősorban a magyar barokk kérdéseivel foglalkozott.

Angyal Endre már ifjúkori műveiben is megelőzte a később alátámasztotta azoknak a munkásságát, akik a visszahúzó ideológiai háttér mellett — vagy attól gyakran teljesen függetlenül — meglátták a barokkban azokat a kétségtelen (és főleg művészi) értékeket is, amelyek e stílusirányzatra főleg éppen Magyarországon és közvetlen szomszédságában jellemzők.

Ezeket az értékeket Angyal alapos és szorgos filológiai kutatómunkával tárta fel.

A magyarral szomszédos szláv nemzetek, illetőleg a magyarság s e népek barokk költészetének viszonya került figyelmé középpontjába. Idevágó délszláv, cseh, szlovák, lengyel, ukrán és egyéb tárgyú közleményeinek se szeri, se száma. Hadd idézzük itt csak — szerény példaképpen — a Zrínyiekkel: a magyarsághoz csatlakozott Miklóssal s a horvát nemzeti öntudat csíráit hordozó Péterrel foglalkozó közleményeit, Frangepán Ferenc feledésbe merült horvát költeményeinek feltárását, a végvárak többnyelvű vítezi életének bemutatását, vagy a cseh-szlavák — magyar, a lengyel — magyar kapcsolattörténeti kötetek számára készült összefoglaló cikkeket, Szentiványi Mártonról s más, két kultúra határán álló írókról és tudósokról készült számos portréját, azt, hogy Kelet-Közép-Európa barokk kultúrájában szervesen ott érzi az osztrák irodalom, az osztrák művészet jelenlétét. „És így tovább” — kénytelenek vagyunk ezzel a formulával lezárni a felsorolást, mert még a hozzávetőleges teljességre való törekvés is szétvetné e szerény nekrológ kereteit.

S ha ehhez hozzátesszük, hogy a magyar és a vele szomszédos szláv barokk kutatása közben egy pillanatra sem állt meg csak az irodalomtudomány területén, akkor az, amit Angyal Endre alkotott, még imponálóbbá válik. A barokk zenét is jól ismerte, de az, amiben az irodalommal csaknem teljesen egyenlő intenzitással — otthonosan mozgott, a barokk képzőművészet és építészet minden válfaja: így tudta elénk varázsolni kedvelt korszakának a *légből kapott*.

De nemcsak a barokkét. Ha csak hevenyészve állítjuk is össze — emlékezetből — Angyal Endre műveinek bibliográfiáját, akkor kiderül, hogy a kelet-közép-európai középkort, humanizmust, manierizmust éppen olyan jól ismerte, mint ahogy hozzászólt a XVIII., XIX., sőt, a XX. század nem egy problémájához. Aki ma a magyar s a szomszédos szláv kultúrák kapcsolattörténete, tipológiai összehasonlítása terén akar kutatni, annak Angyal Endre műveit számon kell tartania.

Legfőképpen élete főművét, amely *Die slawische Barockwelt* címen jelent meg Lipcsében 1961-ben. A kelet-európai barokknak olyan impozáns, enciklopedikus jellegű s az összefüggéseket is jól feltáró áttekintése ez, amelyet a kornak egyetlen érdekelt kutatója sem nélkülözhet még hosszú nemzedékeken át. Könyvét azonban joggal illette bírálat.

Angyal Endre e művében — mint sok más írásában is — „szláv”-nak minősít számos olyan jelenséget, amely egész Kelet-Európában megtalálható. Tehát továbbra is azt a koncepciót érvényesíti, amelyet mi a magunk részéről — a komparatiztikában az egyes kulturális zónák (régiónok) jelenségeinek tipológiai egybevetését tartva magunk előtt célul — elavultnak, a múlt századból ittmaradt romantikus, az irodalmi összehasonlításban csak a nyelvrokonságot számontartó módszernek tartunk. Angyal Endrének óriási erudíciója ellenére még ezt a koncepciót sem sikerült teljes mértékben érvényesítenie. Hiszen számos művében céloz a kelet-európai

szlave és nem szlave népek fejlödéstörténeti rokonságára. Ezért maradt a tollában az a *szintézis*, amelyre fentebb céloztunk, s amelynek a megírására így most már hosszú ideig várunk kell.

Különösen élete utolsó felében nagyon magányos, illetöleg magára maradt, a szakmai vitapartnerektöl távol élö ember volt. Nehéz volna itt most felvetni a kérdést, hogy miért történt ez így. Azt is késöbb, kellö történeti távlatból kell majd megvizsgálni, miért értékelték többre külföldön — és miért szigetelödött el hazája szakmai köreiben. Itt most — tragikus halálának első döbenetében — lehajtott fövel adózunk emlékének és munkásságának, annak a munkásságnak, amelyből közvetve vagy közvetlenül mindnyáján oly sokat tanultunk.

Sziklay László

Kovács Endre

(1918—1976)

Pályáját a negyvenes évek elején kezdte, a debreceni zsidó gimnáziumban. Hamarosan a munkaszolgálatosok kényszerpályájára állította a háború, három évig, Szamosörmeztöl Mauthausenig. A három éves menetelés, a vagon—barakk világ csak megerösítette szándékában, hogy minden erejével az emberi értelmet és szépséget szolgálja.

Harmincéves korára már legendák öveztek tanári működését. Tanítványainak meggyözdösödésévé vált, hogy az a személyes ismeretség, amelybe a Tanár úrral és rajta keresztül kedves halhatatlanjaival kerültek, értelmetlenné tesz minden mást e meghitt társaságon kívül. És Kovács tanár úr ilyennek maradt meg mindvégig: fölötte az értelmetlennek tetszö emberi dolgoknak, pozícióknak, pénznek, nyugalomnak. Hinni kellett eszméit, hinni kellett téveszméit, megküzdenni izlésével, izlésficamaival.

Szuggesztív tanár volt, szuggesztív ember. Ismerni öt érintetlenül nem lehetett. Életének 58 évéböl 35-öt tanított. Gimnáziumokban, óvónöképzökben, kávéházakban, koncerttermekben. Rendkívüli hatásának egyik oka talán éppen a teljességre való törekvése volt, nem ismert határokat sem az irodalom és a többi művészet, sem a művészet és az élet között. S talán éppen azért volt kiváló tanár, mert nem érte be a tanári tevékenységgel. A *Világirodalmi Lexikon* egyik legtöbbet író, legsokoldalúbb munkatársa, akit elméleti—módszertani kérdések éppúgy érdekelték, mint irodalom- és művészettörténetiek. Önálló elméleti—módszertani kézikiönyvet is írt, és mindezt hasznosítva készítette el és nyerte meg — nem sokkal a halála előtt — az új gimnáziumi reform tanterv tankönyvpályázatát.

Most kezdünk eljutni odáig, hogy felismerjük: milyen életbevágó egész kultúránk és szükkebb tudományágunk szempontjából is az irodalomoktatás reformja. S ezzel együttjár, hogy ismét értékelní tudjuk: mit jelent az, hogy valaki kiváló tanár. Talán ezért is érezzük úgy, hogy most e nagy veszteség elhanyagolt kötelességeinkre figyelmeztet.

Veres András

Kurcz Ágnes

(1937—1976)

Fiatalon halt meg, fiatalon írta be nevét az irodalom és a tudomány történetébe, mint klaszszika filológus, magyar irodalomtörténész és műfordító. 1961-ben szerzett magyar—latin szakos tanári oklevelet a budapesti Tudományegyetemen, 1962-ben bölcsészdoktori szigorlatot tett *summa cum laude* eredménnyel középs- és újlatin filológiából. Disszertációjának tárgya a XIII—XIV. századi magyar okleveles gyakorlat és az Anjou-kori történetírás néhány stílusproblémája volt. Eredményeinek egy része nyomtatásban is megjelent (*Antik Tanulmányok*, 1961.; *ITK* 1964.), legfontosabb megállapításai pedig beleépültek az akadémiai Irodalomtörténeti Kézikiönyv I. kötetébe.

Ösztöndíjjal végzett bécsi és párizsi tanulmányútjáról hazatérve a tudományos közelet számos területén dolgozott: egy ideig a Magyarországi Latinság Szótárának gyűjtömunkálataiban vett részt, utöbb az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársává nevezték ki. Cikkeket írt a *Világirodalmi Lexikon* és a *Világirodalmi Kislexikon* kötetéibe, medikusjelöltek számára pedig latin nyelvi jegyzetet állított össze (1965). Tevékeny munkásságot fejtett ki megalakulása (1970) óta az MTA Középkori Munkabizottságában és legutöbb előadást tartott az MTA Ökortudományi Kutatócsoport által összehívott középkori lexikológiai ülészakon *Fortuna, humanitas, gloria. Zur Topologie ritterlicher Kulturwerte* címmel (1975).

Távolinak látszó témákkal indult (már egyetemista éveit alatt) tudományos munkássága. Érdeklödési köre épp úgy átfogta a középkori latinitás filológiai problémáit (*Arenga und Narratio ungarischer Urkunden des 13. Jahrhunderts*, *MIÖG* 1962.), mint a magyar irodalom egyik legrokonszenvesebb, antik műveltségű költöjének stílusművészetét (*A szóhangulat*